

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ З АКТУАЛЬНОЇ ТЕМИ

Закономірним продовженням серії тем, присвячених співпраці України і Євросоюзу, Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, реалізації правового статусу України як країни – кандидата на вступ до ЄС, є актуальна тема “Поступ України на шляху до членства в Європейському Союзі: роль академічної юридичної науки”. До її підготовки долучені провідні українські вчені – представники наукових шкіл міжнародного права і права Європейського Союзу, конституційного права, муніципального права, адміністративного права і процесу, фінансового права, інформаційного права, цивільного права, трудового права, кримінального права і процесу, екологічного і земельного права, теорії та історії держави і права, філософії права і правової політології та ін.

Інтеграційні процеси Української держави підтверджують тисячолітні європейські традиції державотворення і правотворення, спільні демократичні засади, конституційні та інші правові цінності, властиві для окремих держав – членів ЄС і загалом Євросоюзу, а також розбудови громадянського суспільства і правової держави, відкритої та ефективної системи публічної влади, зосередженої на забезпеченні прав і свобод, інтересів людини, територіальних громад, інших спільнот. Поступ України, як і інших держав кандидатів на членство у ЄС, демонструє послідовний і системний, стратегічно визначений і незворотний європейський курс, підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України. Йдеться про реалізацію положень Конституції України, які є нормами прямої дії, результатом виконання міжнародно-правових зобов’язань. Знаковою саме є роль наукової спільноти, експертів, правозахисників, громадського сектору в згаданих процесах.

Ще фундатор академічної юридичної науки, дипломат, віцепрезидент Міжнародного суду ООН і засновник Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, який перетворив створений спочатку науковий сектор у провідну розвинену академічну установу, своєю діяльністю сприяв захисту ідеалів свободи й миру для держав, усього світового співтовариства, мирного співробітництва. Саме Володимир Корецький був одним із творців Загальної декларації прав людини, брав участь у сесіях Генеральної Асамблеї і Ради Безпеки ООН, Комітеті з прогресивного розвитку міжнародного права та його кодифікації, Комісії ООН з прав людини, Комісії міжнародного права ООН. Його наукові ідеї увійшли до золотой теоретичної скарбниці вітчизняної правової думки, отримали розвиток у працях представників заснованої ним академічної школи міжнародного права та порівняльного правознавства, історико-правової науки. Це приклад беззастережного служіння Україні та її народу, науково-теоретичної і практичної значущості здобутків ученого, популяризації надбань української юридич-

ної науки за кордоном, активної громадської діяльності. Натепер залишаються актуальними вчення про суверенітет, міжнародну правосуб'єктність, міжнародний правопорядок на принципах миру, безпеки та стабільності (Олександр Скрипніук "Віддане служіння науці та Україні: життєвий і професійний шлях академіка Володимира Корецького").

20 лютого 2025 р. відбулася міжнародна науково-практична конференція з нагоди 135-річчя від дня народження В. М. Корецького "Фундатор української академічної юридичної науки та освіти, Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України". Учасники цього почесного заходу підкреслили важливість наступності наукових традицій сучасної наукової спільноти, особливо в умовах протистояння агресії росії проти України, набуття членства України в ЄС, адаптації законодавства України до *acquis* ЄС.

Своєю чергою вагомою є роль академіка Ю. Шемшученка, його наукової спадщини у світлі нових викликів часу, потреби консолідації суспільства навколо національної ідеї, демократичних цінностей і захисту своїх громадян. Глибоке осмислення категорії національної безпеки, екологічних ризиків, конституційних гарантій, взаємодії органів влади та громадськості, як і раніше, залишається тим концептуальним підґрунтям, що здатне допомогти у виробленні виважених стратегій розвитку. Саме здорова правова система – це міцний щит і для внутрішньої стабільності, і для зовнішньої стійкості держави. Тому тепер, коли суспільство вразливе й шукає шляхи до відновлення, розбудови післявоєнного порядку й поглиблення європейської інтеграції, наявні наукові доробки надають ідейні орієнтири, підказують, які принципи й методи становлять основу взаємодії між гілками влади, як слід використовувати юридичні інструменти для збереження екологічного балансу й зміцнення територіальних громад, яким має бути суспільний діалог у контексті конституційної реформи та зміцнення судової влади (Олександр Скрипніук "Наукова спадщина академіка Юрія Шемшученка і державотворення: інтеграція науки та освіти").

В умовах агресії росії під загрозою не лише Україна, а й системи забезпечення міжнародного миру та безпеки, європейської і євроатлантичної співпраці. Так, Український народ демонструє високий розвиток європейської культури і свідомості, ідентичності й стійкості, потенціал бути рушієм модернізації національного, наднаціонального і міжнародного правопорядків. Тому аргументованими є сформульовані пропозиції щодо потреби удосконалення установчих документів ЄС, порядку вироблення та прийняття рішень у ЄС, вирішення безпекового питання для ЄС шляхом негайного приєднання України до ЄС як найбільш ефективний спосіб згортання авторитарно-імперіалістичних амбіцій московії. Лідерство в утвердженні цінностей поваги до прав і свобод людини, демократії, верховенства права як базових постулатів якісно нового європейського, а в перспективі і світового, правопорядку має взяти на себе ЄС (Наталія Камінська, Володимир Демиден-

ко “Україна — рушійна сила утвердження свободи, демократії, безпеки, прав людини та верховенства права як першооснови нового світового і європейського правопорядку”).

Реалії сучасного геополітичного розвитку та політико-правове становище України в умовах правового режиму воєнного стану та загроза державному суверенітету як ніколи загострили важливість урахування воєнних і невоєнних факторів, комплексного та системного підходу до забезпечення національної безпеки, виваженої та послідовної правової політики держави в цій сфері в майбутньому. Втім, на відміну від держав — членів ЄС та згідно з існуючими правовими актами між Україною та ЄС, співробітництву у сфері безпеки не передбачає гарантій колективної безпеки. Тому перспектива членства в ЄС розглядається Україною, у тому числі, як один з міжнародних механізмів забезпечення національної безпеки. Відповідно в межах існуючого правового поля на тепер потребує посилення забезпечення національної безпеки та співпраці з ЄС у політичній і військовій площинах, на рівні відповідних державних інституцій, у взаємодії з міжнародними безпековими організаціями (Наталія Пархоменко “Членство в Європейському Союзі як один з механізмів забезпечення національної безпеки”).

Сучасна архітектура європейської безпеки є неуніфікованою і багаторівневою системою, що поєднує нормативні, інституційні та процедурні елементи, функціонує як мережа взаємозв'язаних організацій, механізмів і принципів на основі спільної ціннісної орієнтації. Для неї характерні зовнішні (міграційна криза, терористичні атаки, військові загрози) та внутрішні (зростання рівня етнічної ворожнечі, економічна криза, незадоволення політикою) загрози і небезпеки. Запропоновано адміністративну конструкцію підвищення рівня суспільної безпеки, що включає взаємозв'язані елементи: конструктивну діяльність органів виконавчої влади, наукові розробки щодо алгоритмів забезпечення рівня суспільної безпеки, рівні протидії загрозам і небезпекам, рівні забезпечення безпеки суспільних відносин ЄС, кібернетичну безпеку (Дмитро Беззубов “Адміністративна архітектура забезпечення громадської безпеки країн Європейського Союзу”).

Синергія конституційно-правової свободи людини як мети українського конституціоналізму та основоположних цінностей ЄС виражається в тому, що людина в доктрині конституціоналізму та євроінтеграційної практики України посідає провідне місце, а саме є основним ціннісним орієнтиром євроінтеграційного розвитку України, індикатором перевірки на реальність та ефективність упровадження основоположних цінностей ЄС у вітчизняні конституційно-правові реалії; а визнання, забезпечення та захист конституційно-правової свободи є метою функціонування системи конституціоналізму. Така свобода є концептом, що діалектично поєднує основоположні цінності ЄС — свободу, рівність, справедливість, повагу до прав людини через єдність їх людиноцентристської сутності. Це надає підстави розгля-

дати конституційно-правову свободу людини як мету євроінтеграційної тенденції сучасного українського конституціоналізму. Це юридичний (конституційно-правовий) і фактичний стан людини в суспільстві та державі, відповідно до якого людина є фізично, економічно, політично, духовно незалежною (вільною) від будь-яких неправових (неконституційних) обмежень і втручань у всі сфери індивідуальної свободи з боку публічно-владних та інших соціальних суб'єктів. З метою забезпечення балансу інтересів у системі відносин “людина – суспільство – держава” конституційно-правова свобода може бути обмежена в екстраординарних умовах (наприклад, під час воєнного стану), але при дотриманні критеріїв тимчасовості, конституційності, необхідності, домірності (пропорційність і достатність), справедливості, незмінності принципів конституційного статусу людини і визначених у Основному Законі держави її основоположних прав і свобод (Анжеліка Крусян “Конституційно-правова свобода людини як мета сучасного українського конституціоналізму: науково-доктринальний аналіз у контексті синергії з цінностями ЄС”).

Обґрунтованими є основні напрями конституційних змін, спрямовані на досягнення європейського рівня соціально-економічного розвитку країни, удосконалення засад конституційного ладу України, правового статусу людини і громадянина, існуючого механізму публічної влади, територіального устрою нашої країни. Так, конституційна реформа в Україні як фактор конституціоналізації європейського курсу України повинна бути всеосяжною, системною, повною, відбуватися чітко в рамках приписів розділу XIII Конституції України і мати наслідком напрацювання пропозицій щодо внесення змін до Конституції України на основі узагальнення практики реалізації Основного Закону України, з урахуванням досягнень і тенденцій розвитку сучасного європейського конституціоналізму, демократичних цінностей, передбачаючи функціонування майбутньої конституційної моделі організації публічних відносин на основі концепції конституційного патріотизму. Синергія цього підходу має вивести Україну на якісно новий рівень суспільного розвитку, забезпечити кожному українцю гідне сучасної людини життя, а всьому українському народові належне місце в ЄС. Наша держава і Український народ потребують Конституції, яка: враховуватиме кращі здобутки української політико-правової спадщини і сучасного західноєвропейського конституційно-правового досвіду; гарантуватиме незворотність демократичного розвитку країни; стане ключовим компонентом політичних і правових реформ в Україні, спрямованих на впровадження стандартів ЄС; виступить дієвим інструментом захисту України від зовнішньої військової агресії, убезпечить її від загроз і викликів в умовах глобалізації, міжнародного тероризму тощо; модернізує нашу країну, забезпечить реальність проголошених Основним Законом положень і сприятиме подальшій консолідації

українського суспільства (Олег Марцеляк “Конституційна реформа як важливий чинник конституціоналізації європейського курсу України”).

Важливим і своєчасним є акцентування на динаміці феномену “електронна демократія”, конституційно-правових засадах її становлення на національному і місцевому рівнях в Україні, існуючих проблемах у цьому контексті. На основі аналізу концепту цифрової трансформації Європи до 2030 року, викладеному в “Цифровому компасі 2030”, де закріплено стратегічний курс цифрової трансформації ЄС, зосереджений на людині орієнтованому, стійкому і забезпеченому цифровому майбутньому, впровадженні розумних платформ для громад (Smart Data), “розумних сіл” і т. д., зроблено висновок про необхідність пошуку оптимальної моделі, виокремлення послідовних етапів або стадій розвитку електронного врядування – від простої інформації до повноцінної участі.

Розвиток локальної електронної демократії – один з ключових факторів дієвої та оперативної комунікації громадян з владними інституціями, прийняття ними обґрунтованих і прозорих рішень, а також відновлення та відбудови України через стимулювання місцевих ініціатив із залученням інвестицій. Тому нагальними є розробка і прийняття оновленої Концепції розвитку електронної демократії, з урахуванням розвитку ІІІ, технології блокчейн, інструментів обробки великих даних (Big Data) і т. ін. (Наталя Камінська, Володимир Демиденко “Реалії і тенденції розвитку електронної демократії на місцевому рівні: спільні виклики для ЄС та України”).

Особливу складність становить регулювання специфічних правовідносин, що виникають під час використання ІІІ, зокрема профілювання, автоматизованого прийняття рішень, етичного та недискримінаційного застосування алгоритмів, а також забезпечення належних гарантій для суб’єктів даних. Тому доцільним є комплексний аналіз європейських правових актів (GDPR та AI Act), чинного українського законодавства і перспективних його змін, зокрема стосовно захисту персональних даних, для вироблення цілісного бачення викликів і можливостей у гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами. Виявлено необхідність підтримки малого і середнього підприємництва при адаптації до нових вимог GDPR та AI Act, вирішення складних питань транскордонної передачі даних. Сформульовані рекомендації щодо запровадження спеціалізованих правових інструментів (етичні кодекси та ін.), які забезпечать баланс між захистом прав суб’єктів даних та інноваційною діяльністю у сфері ІІІ.

Водночас перед Україною стоять важливі завдання, що включають посилення правозастосування, пошук ефективного балансу між потребами національної безпеки і правами громадян на приватність, підвищення загального рівня обізнаності населення щодо питань захисту персональних даних. Пріоритетним має бути визначено розвиток міжнародних партнерств і залучення технічної допомоги для зміцнення інституційної спроможності, впро-

вадження передових технологій, включаючи FHE. Реалізація цих заходів дасть змогу Україні не тільки узгодити своє законодавство зі стандартами GDPR, а й закріпити статус регіонального лідера в галузі цифрових інновацій і захисту персональних даних, створюючи основу для належної правової та економічної інтеграції з Європейським Союзом (Максим Суржинський “Виклики та можливості адаптації законодавства України до європейських стандартів захисту персональних даних у сфері штучного інтелекту”).

За редакцією координаторів актуальної теми

*“Поступ України на шляху до членства в Європейському Союзі:
роль академічної юридичної науки”*

*доктора юридичних наук, професора, академіка НАПрН України,
директора Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України,
віцепрезидента Національної академії правових наук України
ОЛЕКСАНДРА СКРИПНЮКА*

та

*докторки юридичних наук, професорки,
провідної наукової співробітниці відділу міжнародного права
та права Європейського Союзу
Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України
НАТАЛІЇ КАМІНСЬКОЇ*